

Čočovice, čečovice, čečelka či čučka aneb Mnoho názvů pro čočku v minulosti

V minulosti se dnešní čočka označovala jako šošovice, případně čočovice, čečovice, čečelka či čučka i jinými jmény. Jazykovědec Machek ve svém Etymologickém slovníku z roku 1971 přináší mnoho podob názvu čočka a dosti podrobně slovo čočka či sočovicě vysvětluje. Je to ovšem, jak přiznává, slovo či slova spíše nejasného původu, možná odvozené od jmen jiných luskovin. Dnešní označení čočka, namísto dřívějšího šošovice, je však kratší a pro běžné použití asi výhodnější.

Nahlédneme-li do současného Slovníku spisovné češtiny na Internetu, zjistíme, že čočka je jak označení pro rostlinu čočky botanického rodu *Lens*, tak také pro semeno čočky, čili druh luštěniny. V přeneseném dalším významu pak též pro další věci, které svým tvarem semeno čočky připomínají nebo se mu podobají. Je to zejména čučka ve fyzice, kdy jako skleněné těleso způsobuje sbíhání či rozbíhání paprsků světla. Tak to může být čočka dalekohledu nebo naopak čočka drobnohledu nebo čočka zvětšovací lupy. V lidském těle pak najdeme čočku v oku. Čočka však může být navíc také označení ve smyslu

horninového, geologického, kdy je to ložisko nebo vrstva určitého složení.

Botanicky najdeme pro čočku latinské pojmenování *Lens esculenta* nebo *Lens culinaris*, tedy čočka jedlá či čočka kuchyňská. Základní *Lens* slyšíme v pojmenování čočky i v jiných západních jazycích – v německém *Linse* nebo *Speiselinse*, anglickém *lentil* nebo francouzském *lentille*. Zůstaneme-li u příbuzných slovanských jazyků, pak slovensky se čočka řekne *šošovica*, polsky *soczewica*, rusky *čečevica*, srbsky *sočivo*, tedy všechna tato slova jsou velmi podobná jako naše šošovice ve starší češtině. Zatímco současný český jazyk

přešel již na zkrácenou podobu čočka. Pro zajímavost slovinsky je čočka *leča*, což je blízké označení *leša*, které měli podle Machka pro tuto luskovinu staří Slované.

Cizí slovo *Lentil* najdeme pak v označení cukrovinek, zvaných *lentilky*, jež jsou oblíbené dětmi. Nejen svým plochým, mírně vypuklým tvarem, ale i ve „složení“. Pod slupkami je tu jádro jiného složení, podobně jako u skutečné čočky, kde má semeno slupku a pod ním dělohy se zásobními látkami.

pd

Slovo čočka v Etymologickém slovníku jazyka českého V. Machka z roku 1971

Jazyk	čočka jedlá
Anglicky	<i>lentil</i>
Arabsky	(<i>adas</i>)
Botswansky	<i>Aditi Chaddi</i>
Bulharsky	лещца
Česky	čočka
Finsky	<i>linssi</i>
Francouzsky	<i>lentille</i>
Hebrejsky	<i>adash</i>
Hindsky	<i>Arhar dal</i>
Chorvatsky	<i>leča</i>
Italsky	<i>lenticchie</i>
Katalánsky	<i>llentia</i>
Latinsky	<i>lens</i>
Litevsky	<i>lęšis</i>
Lotyšsky	<i>lēca</i>
Maďarsky	<i>lencse</i>
Makedonsky	леќа
Malajsky	<i>Thvara Parippu</i>
Maratsky	<i>Tur Daal</i>
Německy	<i>Linse</i>
Nizozemsky	<i>linze</i>
Norsky	<i>linse</i>
Persky	<i>adas</i>
Polsky	<i>soczewica</i>
Portugalsky	<i>lentilha</i>
Rumunsky	<i>linte</i>
Rusky	чечевица
Řecky	φακή
Slovensky	<i>šošovica</i>
Slovinsky	<i>leča</i>
Srbsky	<i>sočivo</i>
Španělsky	<i>lenteja</i>
Švédsky	<i>lins</i>
Tamilsky	<i>Thuvvaram Paruppu</i>
Teluzsky	<i>Pappu</i>
Turecky	<i>mercimek</i>
Urduky	<i>daal</i>

Překlady slova čočka v různých jazycích podle internetové encyklopedie *Wikipedie* (zkráceno, encyklopedie zde porovnává označení čočky jedlé, luštěniny a čočky fyzikální, optické).

čočka, stč. *sočovicě*, z toho nár. *čečovice* *čečůvka* *čečelka* *čečka* *čačovica* *čočovice* *čučovina* *čučka* *čičůvka* *šošovica* *šušovica* aj. — Slc. *šošovica*, *šušovica*, pol. *soczewica*, r. *sočevica*, sch. *sočivo*. — Slova málo jasná. Dosavadní domněnky (k *sokъ* štáva; k *sokačъ* kuchař) neuspokojují vzhledem k rozdílnosti významu, nelze najít spojovací článek. Snad (zatímní domněnka) lze tu vidět složeninu: pro 2. část, *-vica*, lze vidět příbuzné slovo v lat. *vicia* 'vikev', totiž **vik-ā*, popř. se zdĺoužením na *vī*. V první části bych viděl — jako už dříve Hehn — ide. *kiklo-* (lat. *cicer*, arm. *siseřn* 'cizrna', stpr. *keckers* 'hrách'), změněné disimilačně (proti i druhé části) v **keřo-* a dále s disimilační ztrátou palatalnosti na druhém ř: odtud **seřo-vica* (c je Baudouinovou palatalisací) > *sočevica* a dále asimilací **čočevica* > č. *čečovice*. Ostatní tvary mají pak další spodoby a krácení; příčina proměnlivosti je v tom, že slovo je dlouhé a přitom pro mluvčího je neprůhledné. Původní smysl názvu by byl: hrachová (nebo: cizrnová) vikev; jím by byli předkové Slovanů nahradili staré jméno čočky *leša* (r. *ljaša* stč.).

čočka, -y ž. (2. mn. -ček) 1. motýlokvětá užitková rostlina pěstovaná pro semena uložená v plochých luscích; bot. rod *Lens*: č. kuchyňská (jedlá) 2. okrouhlé, na obou stranách mírně vypouklé semeno čočky kuchyňské, druh luštěnin: přebírat čočku; vařit čočku; č. nakyselo 3. věc připomínající tvarem semeno čočky: fyz. průhledné, nejčastěji skleněné těleso způsobující sbíhání n. rozbíhání světelných paprsků, které jím procházejí: čočky vypuklé, spojné, konvexní spojky; čočky duté, rozptylné, konkávní rozptylky; ohnisko čočky ohnisková vzdá-

lenost; optická osa čočky; č. drobnohledu, dalekohledu; zvětšovací č. lupy; anat. část oka lámající světelné paprsky; geol. vrstva n. ložisko ve tvaru čočky; → zdrob. zprav. k 3 čočička, -y ž.

šošovice, -e ž. zast. a nár. čočka 2: š. se seje jen někde (Něm.); prodají nás, ani mísy š. k tomu by potřebí nebylo (Vrchl.) čočovice; → expr. zdrob. šošovička, -y ž.: budem vařit š-u (Herb.)

Hesla čočka a šošovice ve slovníku současné spisovné češtiny – <https://ssjc.ujc.cas.cz>